

A FŐVÁROSI SZABÓ ERVIN KÖNYVTÁR SZOCIOLÓGIAI PERIODIKAÁLLOMÁNYÁNAK KELETKEZÉSÉRŐL ÉS FEJLŐDÉSÉRŐL - 1870-1982 -

A legrégebb társadalomtudományi folyóiratok

Az első, már mai értelemben is társadalomtudományinak minősíthető folyóiratok a XIX. században bukkannak fel. A szociológia monografikus irodalmának a múlt század első felében indult kialakulását követően évtizedekig a határtudományok folyóiratai adtak helyet a diszciplína körébe tartozó cikkeknek, tanulmányoknak. Az önálló szociológiai periodikák ugyanis emberöltős késéssel, a múlt század végén jelennek meg először, előbb szórványosan, majd növekvő számban.

A FSZEK legrégebb keletkezési és már a szociológiai kutatásnak is forrásokat kínáló általános társadalomtudományi periodikája az 1844-es I. évfolyamától 1960-ig terjedően beszerzett *Zeitschrift für die Gesamte Staatswissenschaft*. A több mint félévszázadot átívelő 1844-1903-as példányokból a város statisztikai hivatalának tulajdonpecsétjeit látjuk, ami azt illusztrálja, hogy a Körösy József irányítása alatt 1870-ben szervezett hivatal társadalomtudományi anyagát visszamenőlegesen is kiegészítette. Világviszonylatban is a rendkívül becses ritkaságok közé sorolható a K. Marx és A. Ruge szerkesztésében 1844-ben kiadott párizsi *Deutsch-Französische Jahrbücher*. Ezt már Szabó Ervin igazgatása idején, az első világháború alatt dolgozták be a FSZEK állományába. 1847-es évfolyamával kezdődően, különösen az első évtizedekből jelentékeny hiányokkal találjuk itt meg a *Journal of the Royal Statistical Society*, 1863-tól a *Vierteljahrsschrift für Volkswirtschaft und Culturgeschichte*, ugyanattól az évfolyamtól a szintén tartós életű *Jahrbuch für Nationalökonomie*-t Tudtunkkal Magyarországon unikum, de nemzetközi szempontból is ritkaság az Első Internacionálé német szekciójának *Der Verbote* című folyóirata (benne Marx, Frankéi Leó egykorú elemzése). A FSZEK a *Verbote* 1868-1871-es évfolyamait névadójától, Szabó Ervintől örökölte, aki a nagy áldozatokkal és hozzáértéssel gyűjtött 5000 kötetes, társadalomtudományi ritkaságokban páratlanul gazdag bibliofil magánkönyvtárát az általa szervezett intézményre testálta. 1873-as évfolyammal kezdődően sorakoznak a raktár polcain a szociológia történetében is nevezetessé vált, szinte „örökéletű” *Schmollers Jahrbuch* példányai. Szabó Ervintől örökölte az intézmény a marxista öze *Zukunft és Die Wage* ugyancsak nagybecsű 1870-es évfolyamait is. 1879-től 1918-ig kiadott számaival, illetve köteteivel szerepel az *österreichische Monatsschrift für Gesellschaftswissenschaft und Volkswirtschaft* (utóbb címének módosításával). A tulajdonpecséték tanúsága szerint még Körösy József könyvtár-építése idején szerezték be a szociológia, egyszersmind a szocialista ideológia története szempontjából is forrásértékű *Jahrbuch für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik* 1879-1881-es folyamait (benne L. F., azaz Frankéi Leó egy „Ungarn” c. helyzetjelentése). 1881-től 1907-ig található az *Arbeiterwohl* (utóbb *Sociale-*, majd *Soziale Kultur*). A Marx halálának évében, 1883-ban K. Kautsky szerkesztésében indított és fél évszázadon át (a hitleri hatalomátvételig) élő *Neue Zeit*, első évtizedeiben (1918-ig) a marxista társadalomelmélet legtekintélyesebb orgánuma, nemcsak hiánytalanul került be a FSZEK állományába, hanem nagyrészt igen szép kötésű másodpéldányokkal is – a Szabó Ervintől örökölt bibliofil gyűjtemény révén, sok helyen az egykori tulajdonos ceruzával írt széljegyzeteit is őrzi. A nyolcvanas évek végétől megjelent évfolyamaival a *Reformé Sociale* egyik előfutára az önálló szociológiai periodikáknak. A kiragadott példák mellett csak utalunk arra, hogy a múlt század második feléből még számos határterületi, statisztikai, gazdaságtudományi, közigazgatási, politikai stb. lapot is örökölt a FSZEK, amelyeket előfizetés, vagy csere útján a „Körösy-érában” (1870-1903) szerezték be.

1888-1903 között keletkezett időszaki sajtó a FSZEK-ben

Megkockáztatjuk e helyen, hogy az önálló szociológiai folyóirattermés keletkezése szempontjából 1888-at jelöljük meg kezdőpontul. Ebben az évben indult az *Archiv für Soziale Gesetzgebung und Statistik*, amely 1904-es címváltozása nyomán mint *Archiv für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik* vált híressé a diszciplína történetében. A szoros szakirodalom ma röviden mint „Webers Archiv”-ot emlegeti, a lap hosszú ideig volt szerkesztőjére, Alfréd Weberre, illetve ennek fivérére, a folyóirat arculatát elhatározóan befolyásoló, önálló iskolát teremtő Max Weberre utalva. A Webers Archiv jelentőségét illusztrálja, hogy néhány éve az USA-ban érdemesnek találták a folyóirat sok tízezer oldalának lemásolását, sokszorosítását, terjesztését. Ezen az alapon dollárezrekre becsülhető a FSZEK birtokában lévő *eredeti* sorozat devi-

zaértéke. Hozzá kell tenni, hogy a FSZEK-ben az 1888-1933-as sorozatból csupán az 1906-1907-es hiányzik és hogy a húszas évekből való köteteit barbár kéz megcsonkította, egész tanulmányokat tépett ki. (Amennyiben a tettes, aki nyilván a fáradságos jegyzetelést akarta megtakarítani, munkáját utóbb a publikációig tudta eljuttatni, úgy kiléte némi irodalmi kutatással utólag is azonosítható, hiszen hivatkozni kellett forrásutalásaiban a rendkívül ritka folyóiratnak a FSZEK-ben általa megcsonkított évfolyamaira.) A FSZEK legöregebb, ma is megjelenő társadalomtudományi periodikái közé tartozik az *Annals of the American Academy of Political and Social Sciences*, amely már 1890-es kötetétől növekvő számban hozott elsődlegesen szociológiai anyagokat is (utóbb önálló fejezetcím alatt). Az egymást váltó könyvtáros-nemzedékek jóvoltából 1982-ig teljes a sorozat. Az 1890-ben kiadott 5. évfolyamától található az állományban az ugyancsak ma is létező, előfizetett és kezdettől fogva jelentős politikai szociológiai anyagot tartalmazó *Political Science Quarterly*. 1890-től 1913-ig sorakoznak a polcokon a településszociológia számára érdekes *Société Française des Habitations à Bon Marché* kötetei, valamint ez időponttól a *Revue Socialiste*. Az előbbieknél is jelentősebb ritka forrás a Clara Zetkin által indított *Die Gleichheit*, az első magas színvonalú lap, amely marxista szempontból vizsgálta a nőmunkások helyzetén túl általában a nők társadalmi helyzetét, emancipációjuk kérdéseit. 1892-ben indult, 1927-ig van meg a *Zeitschrift für Volkswirtschaft, Sozialpolitik (utóbb: Sozialpolitik) und Verwaltung*, melynek szociológiai érdekességét a címe is jelzi, ugyancsak 1894-től a szociálpszichológia felé mutató *Der Moderne Völkergeist* és az ezzel egy időpontban alapított *L'Année Psychologique* (1938-ig szerepel az állományban), 1892-től a *Sozialpolitisches Centralblatt (utóbb: Sociale Praxis...)* – utolsó évfolyama 1942-ből való.

A teljesség igénye nélkül a profilt is kifejező címekre szorítkozva említjük meg a francia szindikalistáknak a század végén indított *Mouvement Socialiste*-jét (a Szabó Ervintől is több írást közlő lap hiánytalanul megvan), a hasonló című, de szociálpolitikai jellegű *Mouvement Sociale*-t, a *Sozialistische Monatshefte*-t (1899-1933), a *Soziale Rundschau*-t (1900-1917), az angol *Social-Democrat* vaskos, századeleji évfolyamait, a *Politisch-Anthropologische Revue*-t (1901-1923), a *The International Socialist Review*-t (1902-1904). (A Chicagóban kiadott folyóirat 1909-es kötete elkallódott, belőle csak Szabó Ervin ott megjelent angol tanulmányának különnyomatával rendelkezik a FSZEK), továbbá az olasz *Socialismo* c. elméleti lapot (1902-1905), a *Centralblatt für Allgemeine Gesundheitspflege*-t (1902-1915), a *Zentralblatt für Wohnungswesen* (1903-1941), az *Archiv für Kulturgeschichte*t (1903-1944), végül B. Croce irodalomszociológiai anyagot is tartalmazó *La Critica*-ja 1903-1922-es évfolyamait.

A kilencvenes évek közepe tájától lépnek színre az első olyan periodikák, amelyek már címükben is világosan jelzik a szociológiai főprofil. 1894-től, 1. kötetétől szerezte be a FSZEK a párizsi *Annales de l'Institut International de Sociologie*-t. 1896-ban alapította É. Durkheim a *L'Année Sociologique*-ot, amely átmeneti szünetelésekkel súlyos történelmi megrázkódtatásokat (pl. Franciaország náci megszállását) is átvészelt. Ez első évfolyamától a legújabbakig hiánytalanul sorakozik a FSZEK polcain. 1896-1900-as kötetekkel szerepel a brüsszeli *Annales de l'Institut des Sciences Sociales*, 1897-től 1913-ig a *Rivista Italiana di Sociologia*, 1901-től 1939-ig a *Revue Internationale de Sociologie*, 1898-től 1931-ig a *Zeitschrift für Sozialwissenschaft* stb.

A külföldi folyóiratbázis Szabó Ervin vezetése időszakában (1904-1918)

Szabó Ervin 1904-ben átvéve az új intézmény vezetését, megrostálta a gondjaira bízott régebbi két gyűjtemény állományát. Különösen a Fővárosi Levéltártól örökölt anyag követelt heterogén összetétele miatt selejteztést. Könyvtáregyesítő és építő tevékenysége során természetesen megtartotta, bedolgozta az új intézmény állományába az összes korábbi értékeket, folyamatosan megrendelte az addig járatott külföldi lapokat és már 1904-től elkezdte a folyóiratbázis kibővítését is. A fejlődést jellemzi, hogy 1908-ban 355 lapot járatott a FSZEK központja, 1914-ben 423-at, 1918-ban pedig 855 időszakos kiadványt.

A kurrens anyag összetételének illusztrálására csak az 1904-1907-es évekre vonatkozóan térünk itt ki bővebben, mert akárcsak az előző évtizedekéről, úgy ezekből az évekből sem maradt fenn egykorú jegyzék a FSZEK-be járó lapokról. (E sorok írójának irányításával a visszatérő olvasói-kutatói igények kielégítése céljából 1970-1971-ben egy munkaközösség felállította ugyan a központi könyvtár folyóirat-termében használható „Folyóiratok kronologikus katalógusa” kéziratot segédeszközt, ez azonban különböző objektív, főként technikai okokból csak 80-90 %-ban tárja fel évről évre haladva a FSZEK periodika-

állományát.) Kedvezőbb a helyzet 1908-tól, ugyanis a Szabó Ervin által az előző évben megindított A Fővárosi Könyvtár Értesítője 1908-tól már évenként egyszer leköszölte a központba járó kurrens folyóiratok és évkönyvek hiánytalan listáját, eleinte csak szakrendben, ezen belül külön „Szociológia” alcím alatt az oda tartozó lapokét (utóbb, nyilván a szociológiai gyűjtőkör elleni támadások miatt ezeket a „Társadalomtudomány” címszó alá sorolták), emellett a folyóiratok betűrendes jegyzékét is rendszeresen közreadták. A hagyományt az Értesítő helyébe 1931-ben lépett A Fővárosi Könyvtár Évkönyve is (kisebb szünetekkel) folytatta.

Az 1904-1907 közötti új gyarapodásokból említést érdemelnek a következők: *Die Alkoholfrage* (1904-1941), *Archiv für Rassen- und Gesellschaftsbiologie* (1904-1941), *Etudes Sociales* (1904-), *Sociological Papers* (1905-1906), *Kritische Blätter für die Gesamten Sozialwissenschaften* (1905-től, utóbb Bibliographie der Sozialwissenschaften), *Zeitschrift für Soziale Medizin* (1906-1910), *Archiv für Rechts- und Sozialphilosophie* (1907-1932). Ekkor került végre sora szakterület egyik legrégebbi lapja, a ma is járatott *American Journal of Sociology* megrendelésére. A folyóiratot ugyan még 1895-ben indították, de a FSZEK-nek sajnos csak az 1906-os 12. évfolyamtól van belőle (azóta hiánytalan) sorozata. 1907-ben jelent meg az American Sociological Society éves konferenciáinak anyagát időről időre összegező *Proceedings of Annual Meeting*, ezeket az első kötetből beszerezte a FSZEK. Az előbbiekhöz hasonlóan szaporodtak a szocialista társadalomtudományi folyóiratok, Eduárd Bernstein *Dokumente des Sozialismus*-át 1903-as indításától, az olasz szindikalisták *Divenire Sociale*-ját 1905-től járatta, az első orosz forradalomról készített helyszíni értékeléseket eszer (szociálforradalmár) nézőpontból tartalmazó, bizonyára nemzetközi ritkaságot képviselő *La Tribüné Russe*-t az 1904-1907-es évekből őrzi a FSZEK. (Az utóbbit Szabó Ervin hagyatékával örökölte az intézmény.) 1907-ben bocsátották útjára az osztrák szociáldemokratáknak a német *Neue Zeit* színvonalával versengő elméleti lapját, a *Der Kampf*-ot, amely Dolfuss fasiszta hatalomátvételéig jelent meg és mindvégig (1907-1934) járatta a könyvtár.

Az 1908-tól már évenként nyomtatásban kiadott folyóiratjegyzékek felmentenek bennünket attól, hogy a kurrens periodikák számának 1918-ig elért megháromszorozódását címekre lebontva illusztráljuk. Itt csupán az A Fővárosi Könyvtár Értesítője 1918. évi 1-3-as számához mellékelt, 855 címet tartalmazó jegyzékre utalunk. Belőle csupán néhány 1908-1918 között felbukkant és beszerzett szaklap címét emeljük ki. Ilyen az *American Anthropologist*, a francia *Anthropologie*, az osztrák *Anthropos*, a német *Archiv für Anthropologie*, *Archiv für Frauenarbeit*, *Archiv für Frauenkunde und Eugenetik*, *Archiv für die Gesamte Psychologie*, a „Grünbergs Archiv” néven emlegetett *Archiv für die Geschichte des Sozialismus* (a mai Kölner *Zeitschrift für Soziologie und Anthropologie* öse), az *Archiv für Kriminologie*, *Archiv für Philosophie* (utóbb: ... *Philosophie und Soziologie*), *Archiv für Soziale Hygiene*, a svájci *Demain*, a *Deutsche Psychologie*, a *Dokumente des Fortschritts*, a *Eugenics Review*, a *Die Frau*, a *Frauenfrage*, *Dos Freie Wort*, a *Die Glocke*, Freud *Imago*-ja, a *Jugendfürsorge*, az angliai *Sociological Review*, a *Zeitschrift für Sexualwissenschaft*, *Zeitschrift für Wohnungswesen*, ezek háttereként még több tucat marxista-elméleti, filozófiai, valláspszichológiai, pszichológiai, szociálpszichológiai, közgazdasági, közigazgatási, statisztikai, demográfiai, etnográfiai, politikai, szociálpolitikai jogelméleti folyóirat, amelyeket ugyancsak a jelzett periódusban fizettek elő. Közülük néhány, több mint 60 éve beérkezett, elsődlegesen szociológiai lap címét jelen kutatás időpontjáig nem sorolták be a szakkatalógus „Szociológiai folyóiratok” c. cédulái közé (ilyen pl. a *Philosophische Monatshefte*, utóbb *Archiv für Systematische Philosophie und Soziologie* (1917-től), a *Studien zur Ethnologie und Soziologie* (1917), a *Monatsschrift für Soziologie* (1909) stb.) (Ilyen kisebb pontatlanságokkal minden hasonló nagykönyvtár katalógusában találkozhatunk.)

A gyűjtőkör kontinuitása 1920-1969 között

A gyűjtőköri törekvéseket az évről-évre revideált folyóiratrendeléseken lehet érzékeltetni. Ezen a vonalon megállapítható, hogy bár a FSZEK élére 1919 augusztusában az ellenforradalmi rendszer maradéktalan bizalmát élvező új vezetőség az 1925-ben jóváhagyott és a Fővárosi Közlönyben publikált szervezeti szabályzattal megtagadta a régi gyűjtőkört és formálisan „általános tudományos” könyvtárnak nyilvánította a FSZEK központját –, mindezek ellenére, legalábbis a polgári és persze a fasiszta társadalomtudományt tovább gondozta 1942-ig (amikor a Horthy-rezsim Anglia és az USA ellen is fordult, tehát velük

megszakadtak a kulturális kapcsolatok). A forradalmi sajtó kivételével csaknem valamennyi 1919 előtt megrendelt fontosabb társadalomtudományi periodikát továbbra is előfizették. Felfigyeltek új polgári szociológiai lapokra is. Így például 5. kötetétől megrendelték a *Kölner Vierteljahrshefte für Soziologie*-t (1925-től), a *Jahrbuch für Soziologie*-t (1925-), a *Zeitschrift für Völkerpsychologie und Soziologie*-t (1925-1931, 1932-től: Sociologus). A szakterület régi, a FSZEK által ma is járatott orgánumai közé tartozik az amerikai *Social Forces*, ezt 1922-ben indították, a könyvtár 1928-ban figyelt fel rá és fizette elő. 1929-től érkezett a központba a ma már széles sajtóval rendelkező társadalomtudományi információs szolgáltatás egyik első, modern terméke a *Social Science Abstracts*, 1930-tól az *International Jahrbuch der Sozialpolitik*, 1941-től a ma is létező *Sociology and Social Research*, 1931-től a Th. Braun és Leopold von Wiese által szerkesztett *Sozialrechtliches Jahrbuch*, 1932-től a *Zeitschrift für Sozialforschung* stb.

A társadalomtudományi profil, amely 1945-ig a FSZEK takargatni való „bűne” volt, a felszabadulást követően érdemévé lett a központi könyvtárnak. A főváros romhalmazzá téételét követő anyagi nyomorúság ellenére pl. 1946-tól járatja a könyvtár a *Cahiers Internationaux de Sociologie*-t, a *Journal of Social Psychology*-t, 1947-től a *Rural Sociology*-t, az *American Sociological Review*-t, 1948-tól a *Kölner Zeitschrift für Soziologie...-t*. Köztudott, hogy az 1949-et követő években átmenetileg ismét nehéz időkét élt át a magyar szociológia. Ez a társadalomtudományi jelzöt továbbra is nyíltan és büszkén viselő központi könyvtár tudományos rendeltetését hátrányosan befolyásolta, noha ekkor a FSZEK szociológiai szervezőműködését senki sem támogatta. Mégis kárt okozott, hogy a hozzá csatlakozó közművelődési hálózat elmaradottságára hivatkozva, a központot a költségvetési keret szűkössége mellett a szervezőműködésből mindaddig kirekesztett efemer szépirodalom és mindenfajta tudomány népszerűsítő kiadványok tömeges vásárlására és forgalmazására is kötelezték. Másfelől viszont a központi gyűjtemény szervezőműködését semmiféle politikai szempontú korlátozás nem érintette. A régi szociológiai folyóiratokat továbbra is járatta az intézmény, sőt ebben az időszakban is bővíthette újakkal azok körét. Így pl. az 1. évfolyamától rendelte meg az 1950-ben indított *British Journal of Sociology*-t, ugyanazon évtől a *Sociometry*-t (1978 óta: *Social Psychology*), 1953-tól az *Informations Sociales*-t, 1949-től a szocialista országokkal ellenséges *Slavic Review*-t (a most is érkező lap akkori címe: *The American Slavic and East European Review*), 1951-től a *Bulletin International des Sciences Sociales*-t (utóbb: *Revue Int. des Sci. Soc.*), 1952-től az *Impact of Science on Society*-t stb.

Ez a folyamat az 1960-os években valamivel intenzívebbé vált a korábbiaknál. Ezt dokumentálják az adott időszakban megrendelt további szaklapok címei: 1960-tól az *Archives Européennes de Sociologie*, 1961-től a *Social Sciences Journal*, 1962-től a dániai kiadású *Sociologica*, 1963-tól a *Rivista Italiana di Sociologia*, 1965-től a *Revue Française de Sociologie*, 1966-tól a cseh *Sociologický Casopis*, 1967-től a *Rassegna Italiana di Sociologia*, 1969-től a New York-i *Soviet Sociology* c. cikkfordításokat hozó lap (akkor még nem volt önálló sajtója a szovjet szociológiának) stb.

A szociológiai folyóiratállomány nagyméretű továbbfejlesztése 1970 óta

A szociológiai kutatás újabb gyors hazai térhódítása szükségessé tette az ehhez elengedhetetlen irodalmi bázis színvonalának vizsgálatát. Hivatalos kezdeményezésre a Könyvtártudományi és Módszertani Központ végzett egy országos adatgyűjtést annak megállapítására, hogy a hatvanas években a nemzetközi szociológiai irodalom milyen arányban jutott el hazai könyvtárainkba. A felmérésből kiderült, hogy a könyvek beszerzésében a FSZEK állt ugyan az első helyen, ám a folyóiratok számát illetően csak az ötödik helyet foglalta el. Az 1969-ben *A szociológia szakirodalmi ellátottságának vizsgálata* címen kiadott mérlegnek a FSZEK folyóiratrendelését érintő része annál is inkább vetett kedvezőtlen fényt az intézményre, mert éppen 1968-as kijelölésétől már nem önkéntesen, hanem törvényes kötelezettséggel kellett ellátnia országos szakkönyvtári feladatkörét.

Tény, hogy az 1950-es évektől előbb a fejlett tőkés országokban, majd a szocialista államokban is korábban nem tapasztalt fellendülésnek indul a szociológia, meggyorsul ágazatokra való differenciálódása, rohamosan nő szakfolyóiratainak száma. A harmincas évek 30-40 elsődlegesen szociológiai lapjával szemben a földkerekség teljes periodikatermését időről-időre regisztráló amerikai *Ulrich-féle* katalógus a hetvenes évek végén már 550 szociológiai lapot sorol fel. Az is tény, hogy a hatvanas években egymás

után kiterjesztik azok a magyar könyvtárak is szerzeményezésüket a diszciplína irodalmára, amelyek korábban elzárkóztak előle, emellett politikai-állami ösztönzésre és támogatással egymás után keletkeznek a diszciplínát gondozó új intézmények, amelyek létrehozzák saját szakkönyvtáraikat és ezzel tehermentesítik a FSZEK-et országos funkciója ellátásában; csakhogy ezt sajátos feladatkörükhöz igazodva, csupán kis részben tehetik.

Az 1969-es mérleg tanulságai alapján az elkövetkező években a FSZEK igen jelentős erőfeszítésekkel végre tudta hajtani a mulasztás korrekcióját. Ezt illusztrálják a folyóiratbázis fejlesztésében 1970-től elért eredmények: 1970-től 1982-ig kerekén megduplázta, 80-ról 160-ra növelte az intézmény fő szakterülete kurrens külföldi lapjainak számát, ezzel a szociológiai periodikák szempontjából is a legjobban felszerelt hazai gyűjteménnyé vált a FSZEK.

A felfejlesztés első szakaszában, 1970-1973 között, a még viszonylag jól ellátott könyvtárnak szerzeményezési keretére támaszkodva, csaknem 30 lappal sikerült bővítenie a választékot. Új helyzet állott elő 1973 után. A fejlett tőkés országokban megindult krónikus, ma is tartó válság hatása a velük élénk gazdasági kapcsolatban álló hazánkat is érintette. Ennek a FSZEK életében mutatkozó következménye, hogy bár az utóbbi 7-8 év alatt is rendszeresen növelték költségvetését, ám a szerzeményezési keret így is mindinkább elmaradt a tőkés könyv- és folyóiratpiacon bekövetkezett, az 1970-es szinthez képest az évtized végéig már a 400%-ot is túlhaladó áremelkedések mögött. Ezt az ellentmondást részben úgy sikerült áthidalni, hogy cserekapcsolatainak kiépítése mellett fokozott figyelmet fordított saját szerzeményezésének a hasonló orientációjú többi hazai gyűjteménnyel való koordinálására. Lemondott több olyan folyóirat előfizetéséről, amelyeket csak néhány kutató igényel s e lapokat más könyvtárak is járatják. Az így megtakarított összeg terhére sikerült, bár a korábbinál szerényebb keretek között, a hetvenes évek második felében is tovább bővíteni bázisát. Emellett egyes esetekben sikeresen ajánlott társkönyvtáraknak megrendelésre olyan interdiszciplináris jellegű szociológiai folyóiratokat, amelyek az illető intézmények profiljába is beillenek. A gazdasági problémák súlyosbodásának hatására 1980-ban, majd 1981-ben növekvő számú társkönyvtár képviselőinek részvételével sikerült ismét magasabb fokra emelni a külföldi rendelés koordinációját.

A szociológiai folyóiratok számának különösen az 1970-es évek folyamán világviszonylatban megindult rohamos szaporodása természetesen megkövetelte a FSZEK-től, hogy most már a diszciplínán belül kristályosítsa ki határozottabban saját szerzeményezési szempontjait. Ezek érvényesítését a legszemléletesebben a folyóiratbázis fejlesztésében 1970-1982 közt elért eredményekkel illusztrálhatjuk.

Országos központként a FSZEK mindenekelőtt különös figyelmet fordított a szükséges szakinformációs segédeszközök számának növelésére. A Nemzetközi Szociológiai Társaság (ISA) égisze alatt 1952-ben indított amerikai *Sociological Abstracts*, továbbá a földkerekség teljes szociológiai termésének címanyagából 1952 óta szerkesztett és az UNESCO támogatásával indított *International Bibliography of Sociology* évenként kiadott köteteinek beszerzése mellett 1968 óta ajándékként kapja az intézmény az éves átlagban 500 referátumot nyújtó *Soziologie* című referáló levelezőlap sorozatot az NDK-ból. Ezek kiegészítésére az információs szolgáltatás szempontjából ugyancsak nélkülözhetetlen francia *Bulletin Signalétique* 1975 óta – *Sociologie-Ethnologie* című negyedéves tájékoztatóját járatja az intézmény. 1977 óta csere keretében (a FSZEK szociológiai osztálya két kiadványsorozata fejében) a Szovjet Tudományos Akadémia Társadalomtudományi Információs Intézete (INION) különféle referáló lapjait, bibliográfiáit küldi rendszeresen az osztálynak. Megrendelte a FSZEK a szakterületen ugyancsak hézagpótló amerikai *Contemporary Sociology*-t továbbá az 1978-ban az NSZK-ban indított és az előbbihez hasonló jellegű *Soziologische Revue* c. referáló lapot, valamint a románok, a bulgárok társadalomtudományi abstracts-eit, a tematikus számokat publikáló holland-amerikai *Current Sociology*-t stb.

A lehetőség szerint bevonta szerzeményezésébe a könyvtár az ugyancsak profiljába tartozó és a hazai kutatás számára nélkülözhetetlen általános, elméleti szociológiai periodikákat, mint amilyen a cserepéldányként érkező *Dialectics and Humanism*, *Philosophy of Social Science*, a *Social Theory and Practice*, *Theory and Society* stb., valamint a diszciplína egyetlen történeti lapját, a bostoni *Journal of the History of Sociology*-t stb.

Ugyancsak a FSZEK feladata a szociológia módszertanával, oktatásával foglalkozó irodalom biztosítása a hazai kutatás számára, ennek jegyében dolgozza be állományába a *Quality and Quantity*, a *Teaching Sociology*, valamint a *Behavioral Science*, *Scientometrics*, *Sociological Methodology* c. stb. periodikákat.

Az olyan közismert, számos hazai gyűjteménybe érkező lapok mellett, mint a *British Journal of Sociology*, vagy a *Revue Francaise de Sociologie*, a FSZEK kötelességszerűen előfizette - az esetek túlnyomó többségében egyedül az országban - a kisebb európai államok részint csak a hetvenes évek folyamán alapított, központi jellegű szaklapjait, mint az *österreichische Zeitschrift für Soziologie*, a *Schweizerische Zeitschrift für Soziologie*, a görög *Greek Review of Social Research*, a portugál *Analise Social*, a spanyol *Revista International de Sociologia*. A korlátozott lehetőségekhez igazodva és szakemberek véleményét is meghallgatva, igyekezett biztosítani egyes színvonalas ázsiai és tengerentúli szaklapoknak is legalább egy példányban való hazai jelenlétét, ennek jegyében járátja a színvonalas, kutatók által igényelt *Australian and New Zealand Journal of Sociology*-t, a *Canadian Review of Sociology and Anthropology*-t, a *Revista Mexicana de Sociologia*-t, az indiai *Journal of Contemporary Sociology*-t, *Journal of Comparative Sociology*-t stb.

A periodikák jelentős hányada természetesen, ismét a FSZEK profiljának megfelelően, általános tartalmú. Ezek között az 1890 óta érkező *Annals*-t, az 1895-ben indított *American Journal of Sociology*-t, az 1896-tól kiadott *L'Année Sociologique* legújabb kötetait, az 1922 óta létező *Social Forces*-t is a hagyomány hű ápolása dokumentumaiként a legfrissebb számokig megtalálhatjuk a FSZEK-ben. Rajtuk kívül természetesen az újabban indított és gyorsan tekintélyre emelkedett olyan kiadványokat is beszerez, mint az 1976 óta megjelenő *Actes de la Recherches*, a *Berkeley Journal of Sociology* (cserébe a szociológiai dokumentációs osztály egyik kiadványáért), a *Journal of Social Issues*, a *Pacific Sociological Review*, *Sociological Quarterly*, *Sociology and Social Research*, a *Zeitschrift für Soziologie* stb.

Gazdasági szempontból összehasonlíthatatlanul kisebb gondot jelentett a szocialista országok szociológiai sajtójának rendelésében tatóngó hiányok pótlása a 70-es években, hiszen egyetlen tőkés országbeli folyóirat átlagárából 6-8 népi demokratikus szaklapot lehet előfizetni. A hetvenes évek végéig e téren is nagyrészt sikerült felkutatni és megrendelni a még hiányzó, vagy épp ebben a periódusban indított kiadványokat, a szovjet, a lengyel, a cseh, a román, a bolgár lapok mellett két jugoszláv szociológiai orgánomot is. Könyvtáraink sorában egyedül a FSZEK-ben található a kínai szövegek fordításával szerkesztett amerikai *Chinese Sociology and Anthropology*.

Az interdiszciplináris szakszociológiai lapok száma a 40 körül mozog a FSZEK-ben, amely e szempontból erős szelekciót alkalmaz, annál is inkább, mert azok nagy részét (a nyelv-, katona-, zene-, sport-stb. szociológiai, szociálpszichológiai, gazdaság- és nevelésszociológiai tartalmúakat) a más oldalról érdekelt gyűjtemények járatták.

Ennek ellenére bizonyos gazdátlan területeken kötelességszerűen magára vállalta a FSZEK a hazai könyvtárakból hiányzó, részint éppen a hetvenes években indított szakszociológiai folyóiratok előfizetését is. Ilyenek a kultúra-szabadidő problematikáját tárgyaló *Loisir et Société*, *Leisure Science* c. kanadai, illetve amerikai kiadványok. Cserepéldányként érkezik a jugoszláv politikai szociológiai *Savremenost*, pénzes kiadványként a horvát *Kultúra*, valamint a nőkérdés színvonalas amerikai folyóirata, a *Signs*, a városzociológiai tartalmú *Urban Change and Society*, a cigányság helyzetét tárgyaló olasz *Lacio Drom*, az ifjúságszociológiai *Youth and Society* stb., továbbá az ugyancsak amerikai *Family Therapy*, *Journal of Youth and Adolescence* stb. Miután a FSZEK állományában a múlt század utolsó harmada óta felhalmozott, nemzetközi mércével mérve is kiemelkedően gazdag szociálpolitikai folyóiratállomány továbbfejlesztésének máig sem akadt más gazdája Magyarországon, a tradíció igen szerény folytatásaként néhány szociálpolitikai lapot is járatt a FSZEK, köztük az igen fontos, csak itt található *Informations Sociales*-t, a *Journal für Angewandte Sozialforschung*-ot, a *Social Work*-öt, *Soziale Welt*-et. Ez annál is inkább indokolt, mert a FSZEK helyébe máig sem lépett szociálpolitikára specializált könyvtár.

Az állománygyarapítás egy új lehetőségére szolgáltatott példát 1980-ban a Társadalmi beilleszkedési zavarok kutatási főirány előkészítő bizottsága, amely e célokra pénzügyi keretéből 200 000 forintot helyezett át a FSZEK-hez a szükséges, de hiányzó külföldi irodalom beszerzésére és dokumentációjára. Ennek eredményeként - többek között - 1981-től 11 olyan színvonalas külföldi periodikával gyarapodhatott a FSZEK kurrens folyóiratállománya, amelyek eddig hiányoztak hazai bázisunkból.

A Szabó Ervin-i időszaktól az 1960-as évekig tartó viszonylagos lanygulás után, amint a fenti példák is dokumentálják, az 1970-es évek eleje óta - minden nehézség ellenére - újabb nagyívű fejlődés következett be a FSZEK külföldi szociológiai folyóiratállományának építésében. Az eredményekkel azonban távolról sem lehetünk elégedettek. A könyvtár szociológiai dokumentációs osztálya 1975 óta évről-évre

azzal készül fel a következő évi folyóiratrendelésre, hogy számba veszi hazai ellátottságunk lassan szűkülő, de még mindig jelentékeny fehér foltjait. A hézagok felszámolása annál is inkább nehéz, mert menet közben új és újabb, az egyes nálunk is előtérbe került szakszociológiák művelése szempontjából gyakran nélkülözhetetlenek bizonyuló lapok indulnak külföldön.

Az elmúlt évek tapasztalatai meggyőzően igazolták, hogy a szerzeményezésben érdekelt gyűjtemények koordinációs tevékenységének további tökéletesítésével, a rendelkezésre álló anyagi források mind racionálisabb kihasználásával az ismert gazdasági problémák ellenére, a jövőben is van lehetőség az előrelépésre.

Remete László